

En toen kwam 1918. Januari en Februari waren voor Veurne rustig, maar tijdens het offensief der Duitschers, bleef het stadje ook niet gespaard. Op 16 Maart vielen er 10 granaten, op 17 Maart 40 granaten, op 18 Maart, 150 granaten, op 19 Maart, 25 granaten.

In den nacht van 20 op 21 was de toestand afschuwelijk: er vielen bommen, granaten, shrapnells... Burgers en soldaten werden gedood, huizen stortten in, er woedde brand. 't Was of de vijand Veurne tot algeheel ondergang ge-

doemd had. Van 22 Maart tot 6 April sloegen er in en nabij de stad meer dan 1000 projektielen in...

Den 21en ontstond een algemeene vlucht, de treinen werden bestormd, lange karavanen trokken te voet heen, en na meer dan drie jaar oorlog was dit een allertzwaarste beproeving. Toch bleven er een vierhonderd hardnekkigen, die zich in de kelders verscholen... Dagelijks bijna, den ganschen zomer door, duurde de vernieling voort en men had den indruk of Veurne lag te sterven.

NEGEN-EN-VIJFTIGSTE HOOFDSTUK

DE RAID OP ZEEBRUGGE EN OOSTENDE IN APRIL 1918

Oostende en Zeebrugge waren dus niet bevrijd door het offensief, door den slag in Vlaanderen van 1917. En meer en meer hadden de Duitschers onze kust tot een vesting gemaakt.

Westende was geheel verdwenen en geen wonder, want niet alleen de artillerie van het land, doch ook het Britsch zeegeschut had het voortdurend bestookt. We hebben vroeger de lotgevallen der bewoners van Lombardzijde beschreven; die der bevolking van Westende waren al even ongelukkig.

In een dagboek van deze plaats lezen wij op 17 Oktober 1914:

Omtrent 11 1/2 ure voormiddag wordt Westende-Dorp hevig beschoten door eene batterij belgische kanonnen van Nieuwpoort-baden. De kerk, het pastoreelhuis, de zusterschool en tal van andere huizen, erg getroffen door de schrapnells en de houwitsers, zijn uitermate beschadigd.

Het is onuitlegbaar hoe de Belgische krijgsoverheid zulk een misslag heeft kunnen begaan; immers gedurende den tijd dier beschieting was in Westende-dorp geen een Duitse soldaat aanwezig. De handelwijze van dezen Belgischen officier is zooveel te lichtzinniger geweest, vermits de Belgische cyclisten tot zeven herhaalde malen zich hebben moeten begeven van Westende-dorp tot Nieuwpoort-baden (1 1/2 ure afstand) om hem te verwittigen dat hij zijn kanongeschut op Westende-Dorp moest staken om hetzelfde te richten naar de Crocodile

en in de richting van Middelkerke.

Men verbeeldt zich den schrikkelijken toestand der dorpsbewoners van Westende, slachtoffer der hoofdigheid van eenen Belgischen officier, in afwachting van den vreeselijken aanval der Duitschers.

Te 7 ure komen Belgische soldaten in de dorpsplaats van Westende; zij zetten de bewoners aan hunne geledene schade onmiddellijk te doen vaststellen, die hun door het kanongeschot werd toegebracht.

Ja, dat was het begin der ellende. Op 18 Oktober zat de vijand in Westende-bad en op de hoeve « Roode Poort » en de Belgen waren in Westende-dorp, Schuddebeurs en op den Bamberg en van weerszijden beschoot men elkaar. 's Avonds geraakten de Duitschers ook meester van het brandende dorp. Den 19en kwamen de granaten van zee. En men verhaalt u allerlei drama's.

Op de hofstede van Jan Louwagie was vóór de gevechten, op 15. Oktober reeds, de dochter Elodie overleden. Het lijk lag reeds gekist en men had de noodige maatregelen getroffen voor de begrafenis, doch door het vreeselijk bombardement kan men onmogelijk de hoeve verlaten.

Duitse soldaten, drongen in de woning en wantrouwden die kist; ze braken ze open, meenend waarschijnlijk, dat men er waarden in verborgen had. Een officier gebod echter, het schrijndadelijk weer te sluiten en het naar den

kelder te brengen. Den volgenden dag moesten de bewoners der hoeve, deze verlaten; de doode bleef onbegraven achter. Begin November kon een der zonen toch nog even thuis komen, en dan vernam hij, dat men zijn zuster in den hof ter aarde had besteld, en haar graf naast dat van een Duitsch officier lag.

Elf dagen zaten de meeste bewoners van Westende in de kelders, terwijl boven hen de granaten ontploften, het zwaar kanongebulder rolde, huizen en villa's brandden en instortten.

Velen werden gewond of kwamen om. Tragisch was aldus het einde van Karel Vandenberghe, een tachtigjarig rentier. We lezen in gemeld dagboek:

Suzanne, de vrouw van Karel Vandenberghe had heur bankbriefjes in een matras genaaid en de waarden opgesloten in een kas. Toen Westende gebombardeerd werd brandde het huis naast het hunne af; van schrik wierp Suzanne de matras, met de bankbriefjes in den tuin en vluchtte weg. Haar man die met een stok en kruk gaat, kon haar niet volgen, doch sukkelde toch achteraan.

Toen Suzanne aan Pieter Deprez's kwam, waren deze menschen ook gevluht, en zij liep verder naar de hofstede der kinderen Zielens, uit de verte teeken doende aan Karel om haar te volgen.

Heeft deze die teekens niet gezien, of zich verzind, in alle geval, Karel keerde op zijn stappen terug en sukkelde naar huis. Toen de vrouw hem niet zag opdagen, keerde zij ook weder, doch op eenige schreden van haar huis werd zij door de Deutsche schildwachten tegengehouden, en hoe zij ook bad en smeekte, men liet haar niet door!

Lange weken nadien geraakten menschen met een paspoort op Westende, en ze vonden den ouden Karel Vandenberghe in den kelder zijner woning dood van honger en koude.

Wat de matras met de bankbriefjes betreft, die werd niet meer teruggevonden!

Och ja, drama's genoeg. De bewoners vluchtten naar Middelkerke en Oostende.

Zoo vertoefde de pastoor Bonte, van Westende, eerst te Middelkerke, waar

hij de geestelijkheid hielp. Men hield hem in December aan, toen hij op verzoek van een Duitsch aalmoezenier gewonden bijstond. In zijn brevier vond men een stukje papier, waarop met potlood eenige straten van Middelkerke geteekend waren. En in 't dagboek lezen we:

« Wat is das? vroegen de Duitschers.

« Dat, luidde het antwoord? Ik moest te Middelkerke een berechting doen, en daar ik niet goed den weg wist, teekende de koster mij dien af op dit stukken papier ».

« En dees dan? werd hem wederom toegesnuwd, en men toonde hem Fransch goudgeld in zijn geldbeugel gevonden. Geen opmerkingen meer: gij zijt een spion met Fransch goud betaald!

Men moet weten dat de Duitschers baloorig waren, omdat de bondgenooten zoo goed ingelicht waren over al hetgene te Middelkerke omging, en n.l. over de juiste ligging der Deutsche en Oostenrijksche batterijen. De Duitschers verdachten de Middelkerkenaars van spionage en sinds lang wantrouwden zij den pastoor van Westende. Nu dachten zij den vogel bij den kop te hebben en voort moest de E. H. Bonte naar de Deutsche overheden toe. Wat hij ook zeggen mocht, niets baatte. Hij werd opgesloten. »

Men zond hem naar Brugge, stak hem ook daar in den kerker, maar moest hem na drie dagen weer vrijlaten.

Och, een gewone spionagegeschiedenis, zooals er ook ginds over den IJzer voortdurend voorkwamen, gelijk we weten.

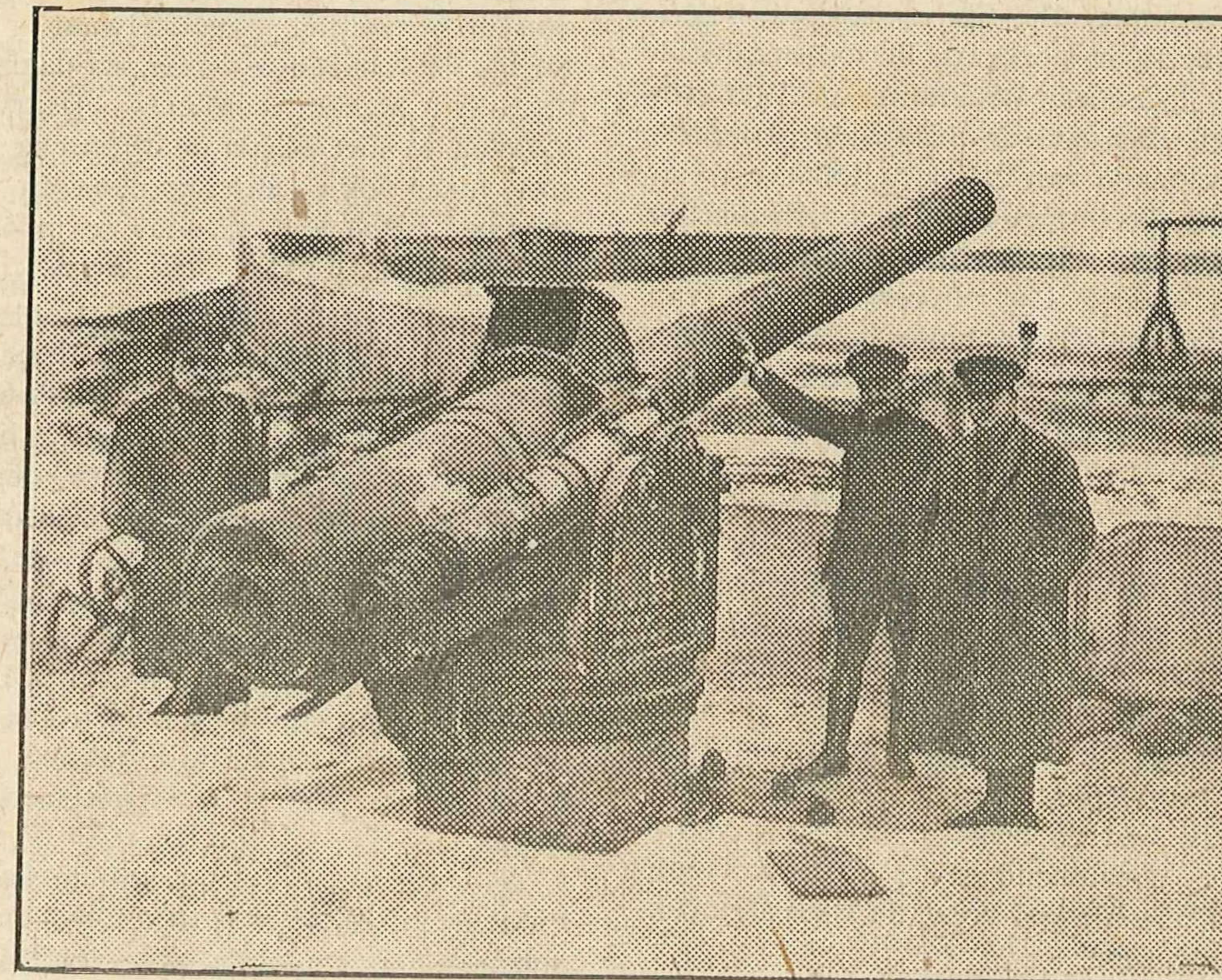
Middelkerke leed eveneens veel last. En de burgers moesten daar insgelijks in hun kelders schuilen. Tal van hen verloren het leven, of werden verminkt of gewond. Kort na de bezetting verdreef men de mannen; de vrouwen moesten blijven. Later konden deze eveneens heen gaan.

De dijk van Westende-Middelkerke werd door prikkeldraad afgesloten. In de gehavende villa's van Middelkerke bouwde men gebetoneerde waarnemingsposten en machinegeweerneften.

Zoo was ook het kursaal een reusachtig « blokhuis », met observatie- en seinposten, en mitrailleurs. We zwijgen over de kleinere kanonnen, maar bij Middelkerke stond de eerste groote batterij, Aachen geheeten, bediend door een spoorweg. In een enorm blokhuis was de kommando- en waarnemingspost. Vier stukken van 150 opgesteld op betonvloeren, werden door stalen platen beschut. Er lagen gebetoneerde munitiekelders en schuilplaatsen. Tal van machine-

Op ide dorpsplaats zelve woonde slechts een gezin meer. Aan den straatweg naar Nieuwpoort waren er meer families gebleven, hoe dikwijls ze ook, zoo bij dage als bij nachte, in de kelders moesten schuilen voor de beschieting van land en zee en voor de bommen.

Want zeer nabij, op het land, palend aan de hoeve van Hamilton, en den Lefingschen steenweg, had de bezetter zijn geduchte batterij « Tirpitz » gebouwd, 4 kanonnen van 280. De gepantserde stuk-

Geschut bij Zeebrugge

geweren verdedigden de batterij tegen vliegers.

« Aachen » was verbonden aan de batterij « Antwerpen », op een duintop, 4 stukken van 105, en gebetoneerde onderstanden in den zandheuvel. Weer even verder dreigde de batterij « Beseler », 4 stukken van 150, met alle bijinrichtingen, knap uitgevoerd.

Even Oostelijker stond de batterij « Celie », even sterk als de vorige.

Dan lag daar Mariakerke, waar de Duitschers den toren opgeblazen hadden.

ken stonden op vloeren binnen cirkelvormige kuipen van 14 meter middellijn, elk. Beton schuilplaatsen ontbraken natuurlijk niet en loopgraven en een gansch netwerk van prikkeldraad verdedigde de stelling.

Van aan den IJzer schoot men hevig naar deze batterij en ook de vliegers kozen ze voortdurend tot doelwit hunner raids. Doch « Tirpitz » antwoordde krachtig en dan lag Oostende te daveren... De huizekens aan den Torhoutschen steenweg hadden het ook kwaad, daar was

Afl. 58 Uitgever J. HOSTE, St-Pieterstraat, 30, Brussel AFL. 58
" Het Bloedig IJzerland " Prijs: 30 centiemen

het grondgebied Steene... Menig stortte in en bangers kwamen onder het puin om.

Voor het terras van het Royal-Palace hotel stond de batterij « Gneisenau », stukken van 105 en aan den Oostelijken uitgang van Oostende die van « Hindenburg », bij het oud fort Napoleon, nu het kasino van den bezetter. Onder Breedene hielde dikwijls de batterij « Deutschland », de krachtigste der kust, welke vier stukken van 380 tot Duinkerke konden schieten. Het was zeegeschut, dat in betonkuipen stond van 20 meter middellijn. Tusschen Wenduine en Blankenberge dreigden de batterijen « Berta », 4 kanonnen van 210 en « Hafes », 4 van 88. Bij Zeebrugge bezat de overheerscher de batterij « Kaiserin », 4 van 150, batterij « Mittel B », afweergeschut, 4 van 105, « Groden », 4 houwitser van 280, « Zeppelin », 4 van 105, « Friederichsart », 4 van 170, « Kanal B », stukken van 88 en 77.

Bij Heist was de kust verdedigd door de batterij « Freya », 4 van 210, en « Augusta », 3 van 150. En eindelijk te Knokke loerde de batterij « Kaiser Wilhelm II », die tot Vlissingen reiken kon met haar 4 stukken van 305, en opgesteld stond tusschen den watertoren van Duinbergen en het dorpje.

Zoo had de bezetter onze kust verdedigd, ongerekend al de kleinere kanonnen, machinegeweren, de versperringen, mijnen enz.

Het was de eerste maal niet, dat men aan onze kust een kamp maakte. Napoleon had het ook gedaan. Men noemde 't eigenlijk 't kamp van Brugge, en 't was een onderdeel van dat van Boulogne, toen Napoleon een expeditie naar Engeland in den zin had. Meer dan 80.000 man werden geconcentreerd langs de kust, van Brest tot Sluis, en bij Oostende alleen had men er 25.000 samen gebracht, onder bevel van maarschalk Davoust.

Nooit is er iets van de expeditie tegen Engeland terecht gekomen. Van hier trokken de legers naar Duitschland.

't Kamp van Brugge telde drie divisies voetvolk en een brigade ruitery.

Men moest voor de 1e en 2e divisie barakken bouwen ten Oosten en ten Westen van de haven te Oostende, en de 3e naar Duinkerke zenden.

Een strenge bewaking werd op de kust uitgeoefend; in het duin stond geschut, patrouilles liepen het strand af en oorlogsschepen zwierven rond.

Napoleon had geboden de gezondheid der troepen te beschermen; te Nieuwpoort mochten slechts weinig mannen vertoeven, daar de veste te vochtig was, en te Oostende koos men de droogste plaats voor de oprichting der loodsen.

Men had veel moeite met de visschers van Oostende en Blankenberge, die voortdurend trachtten smokkelwaar van Engelsche schepen te halten, en daarmee grof geld konden verdienen. Daarvoor moesten ze niet alleen de Fransche marine, maar ook de talrijke douanen verschalken. Men ziet dus dat er in 1914-18 niets nieuws onder de zon was.

Nu en dan deden de Britten stoutmoedige raids, al konden ze niet over de hulpmiddelen van onzen tijd beschikken gelijk vliegers, verdragend geschut, bommen enz., maar menigmaal verrasten ze toch een scheepje, dat van Vlissingen naar Duinkerke of Oostende voer, de eenige strook waar de vaart nog eenigszins mogelijk was. En de Britten waren zoo stoutmoedig zelfs nu en dan te Heist of te Blankenberge in een jol te landen, een of meer visschers op te pikken, mee te voeren en hen te dwingen loods te spelen.

Te Oostende heerschte groote bedrijvigheid: men bouwde en herstelde er schepen en ook op de werven van Brugge was het druk... Juist als nu met de Duitse bezetting van 1914-18.

Spionnen zwierven er toen ook rond, en generaal Davoust meldt in een verslag de aanhouding van zekeren baron von Bulow. Hij was in het kamp gedrongen, trad in de barakken, ondervroeg de soldaten, over de sterkte der troepen en andere aangelegenheden. Een sergeant verwittigde den luitenant-kolonel, die den vreemdeling liet aanhouden. Uit zijn papieren bleek, dat von Bulow geen fortuin bezat en toch droeg hij een bedrag van 500 gouden louis bij zich, alsmede een degen en twee pistolen met poeder. Hij was met een knecht herwaarts gekomen; deze vertelde, dat von Bulow hem gevraagd had de Engelschen te volgen. Hij stemde toe mee te gaan naar Oostende, zei, dat hij apotheker was, maar

uit armoede zich verhuurde. De man werd te Brugge achter de grendels gezet.

Von Bulow hield van een stevig glas en men onthield hem dit niet, want als hij dronken was, praatte hij veel en zoo vertelde hij, dat hij van zijn eerste vrouw gescheiden en voor de tweede maal gehuwd was. En hij liet een brief van zijn echtgenoot zien. Zij schreef, dat zij er verdriet van had, hem niet meer in haar armen te kunnen drukken, maar dat ze zich troostte met de gedachte, hoe hun scheiding tot roem zou zijn voor hun nakomelingen.

Von Bulow gaf aan een gendarm zeven goudstukken om twee brieven te kunnen verzenden, maar daarin was hij zeer omzichtig. Generaal Davoust trachtte von Bulow om te koopen, hem veel geld belovend, zoo hij wilde zeggen wie hem stuurde, en met welk doel en tot welke plannen. Maar von Bulow verklaarde, dat hij een man van karakter was. De verdachte stelde een gendarm voor samen weg te loopen en beloofde zijn bewaker al zijn geld, maar het voorstel werd niet aangenomen. Op een nacht hood hij twee gendarmen punch aan, waarin hij opium gemengd had. De mannen voelden zich onwel en waarschuwden een overste, von Bulow werd dan strenger bewaakt.

Napoleon zelf schreef aan den generaal: « Benoem binnen de vier-en-twintig uren een krijgsraad en laat von Bulow veroordeelen en fusiljeeren. Een voorbeeld is noodig, want het wemelt aan onze kust van spionnen ».

De militairen van 1914 voerden dus geen nieuwe gewoonten in. Den 6en December 1803 zou het vonnis voltrokken worden, om een uur na den middag. In den voornoemden vroeg de veroordeelde den bijstand van een geestelijke. Toen deze verscheen, verzocht hij hem te schrijven naar zijn vrouw, en eenige andere personen. De priester weigerde. « Dan heb ik u niet verder noodig! » riep von Bulow en in aanwezigheid der gendarmen bespottte hij den man.

Om een uur bracht men hem aan den ingang van het kamp. De terechtstelling was openbaar en uit Oostende stroomde het volk toe, om het tooneel te zien. De veroordeelde stierf moedig. Hij had geen woord over zijn opdracht uitgelaten.

Met de zeden was het droevig gesteld;

onder de soldaten woedde de geslachtsziekte, meldt het verslag. Ook op dit gebied dus niets nieuws.

Met den Winter nam men bijzondere maatregelen voor den gezondheidstoestand. Napoleon vroeg of het niet beter zou zijn, het kamp te verlaten en de troepen binnen Brugge te kantonneeren. « Neen », antwoordde de generaal, « want Brugge is veel ongezonder dan de kust. Het 21e ligt er in garnizoen en een vierde der mannen is ziek. Ook in de dorpen heerscht onder de inwoners koorts. In het kamp zijn er veel minder zieken en wij hebben zelfs de troepen weggetrokken uit Veurne, Nieuwpoort, Grevelingen en Sluis ».

Maar in 1805 werd het kamp opgeheven. 't Was als nu in 1914-18 met de Duitse vloot... Men zou Engeland aanvallen, alles was gereed, men ging den Brit toonen, dat zijn meesterschap op zee slechts in woorden bestond, doch van de expeditie kwam niets.

Nu werd de oorlog anders gevoerd en toch mochten wij weer spreken van het kamp Brugge, hoofdplaats van 't Duitsch marinegebied. We hebben een denkbeeld gegeven van de verdediging der kust. Zeebrugge was thans het groot punt; van daar welkten de onderzeeërs allerlei rampen. Hierover vernam de buitenwereld weinig. De Britten verzwegen hun verliezen, de Duitschers bazuinden hun daden wel uit, maar zeiden niets over eigen nederlagen. Nu en dan dreven lijken op onze, de Fransche of de Nederlandsche kust, stille getuigen van een of ander drama. In zooveel families wier verwanten op de vloot dienden, heerschte rouw, maar eveneens in tal van gezinnen van niet strijdende zeelui, en van visschers en zoowel in oorlogvoerende, als onzijdige landen.

We zijn dikwijls getuige geweest van die wanhoop. Men zou er een boekdeel over schrijven. We doelden er trouwens reeds op; een geval willen we nog medeelen, omdat het zoo aangrijpend is, en tevens de waanzinnige barbaarsheid der Duitse onderzeeërscommandanten toont.

In Maart 1917 verliet de Haalen Rotterdam. Het was een Belgische reliefboot, die om voedsel voor bezet België ging naar Amerika, en welke vaart door

de Duitschers gewaarborgd was.

Eenige dagen later, op een avond, ontmoetten we in de Badhuisstraat te Vlissingen den h. De Roover, Belgisch konsul. Hij was zeer ontroerd en zei ons: «Ik heb slecht nieuws te brengen aan drie gezinnen. De Haelen is getorpedeerd en er zijn zeven dooden, waarvan drie uit Vlissingen: Hubert, vader van zeven kinderen; Van Outryve, vader van een, weldra twee kinderen en een zestienjarige knaap, Frans Mortier, allen Belgen.

Een tweede bericht meldde, dat de dooden te Stavanger begraven waren.

De ramp wekte veel ontroering, maar nauwelijks was men in dit zeeplaatsje van de eene schrik bekomen of een andere volgde. Zoo gaat het in oorlogstijd. Doch de geschiedenis der Haelen was nog niet uit.

Zekeren avond — ruim een week later — zat de Belgische loods Velghe de «Courant» te lezen en een bericht trof hem uit IJmuiden, de groote Hollandse visschershaven. Daar was een sloep binnengevallen met een lijk aan boord, dat de patroon ginds in de vrije vaargeul langs Skandinavië in zijn net opgehaald had. 't Was van een flinken, schoonen jongen man, nog goed bewaard en de visscher, door deernis bewogen, had niet kunnen besluiten het terug in zee te laten, ofschoon het zijn plan was geweest, hier nog eenigen tijd te visschen. Hij keerde dus naar IJmuiden terug. Op den doode vond men geen enkel papier en het lichaam werd ter aarde besteld als dat van een vreemdeling.

Maar in de gazet stond nu de beschrijving van de kleedij, met de merken, en plots kreeg loods Velghe het vermoeden, dat het 't lijk moest zijn van zijn neef, Frans Mortier. Voorzichtig deelde hij dit aan de ouders mee en dadelijk vertrok hij dan met den vader naar IJmuiden.

Velghe geloofde niet aan die begrafenis te Stavanger. Dat was maar een berichtje, om de familie te troosten.

Frans Mortier was tegen den zin zijner ouders naar zee gegaan. Hij bezocht nog het Belgisch atheneum, maar de vaart lokte hem. «Laat mij eten gaan halen voor ons volk!», smeekte hij steeds, «laat mij met nonkel Pol voor de Relief gaan varen». Hij was een kind van het Vlaamsch strand, van De Panne, en

houdt men zoo een tegen, als die drang naar zee zich openbaart? En Frans overwon. Hij had reeds een reis gedaan en kwam op een avond thuis, wierp zijn eerste verdiende geld zijn moeder in den schoot en zei fier: «Dat is beter, nietwaar, dan op uw kosten te leven?» En dan verbrok Frans voor de tweede reis. Zijn vader maakte zijn plunjezak gereed. Er kwam een telegram uit Rotterdam. En met vroolijk harte kuste de knaap zijn moeder, wenkte haar aan den hoek der straat nog eens toe en ging met vader naar het station.

Uit Rotterdam zond hij een kaart: «Varen is mijn lust en leven», had hij er op geschreven.

Moeder Mortier had een boezen droom gehad. Ze zag het schip torpedeeren, maar Frans werd gered. Zoo vertelde ze 's morgens. En den volgenden dag kwam dat vreeselijk bericht.

En nu zou Frans toch naar Vlissingen terugkeeren. Vader en oom Velghe waren naar IJmuiden. Ze overnachtten in de stationswachttent te Amsterdam en kwamen al vroeg te IJmuiden aan. Ze begaven zich naar den grafdelver. 't Gemeentehuis was nog niet open, ze moesten wachten, doch gingen intusschen al eens naar de begraafplaats. «Daar», zei de vader, en hij wees naar 't raam van het doodenhuis. Hier lagen de kleeren en half voor 't venster herkende de vader een paar schoenen, welke hij even vóór het vertrek van zijn jongen nog zelf hersteld had. O, neen, hij behoefde niet meer te twifelen.

Men voldeed aan de wettelijke formaliteiten. Het graf werd geopend en ja, het was wel Frans, dien de visscher op zoo wonderbare wijze teruggevoerd had.

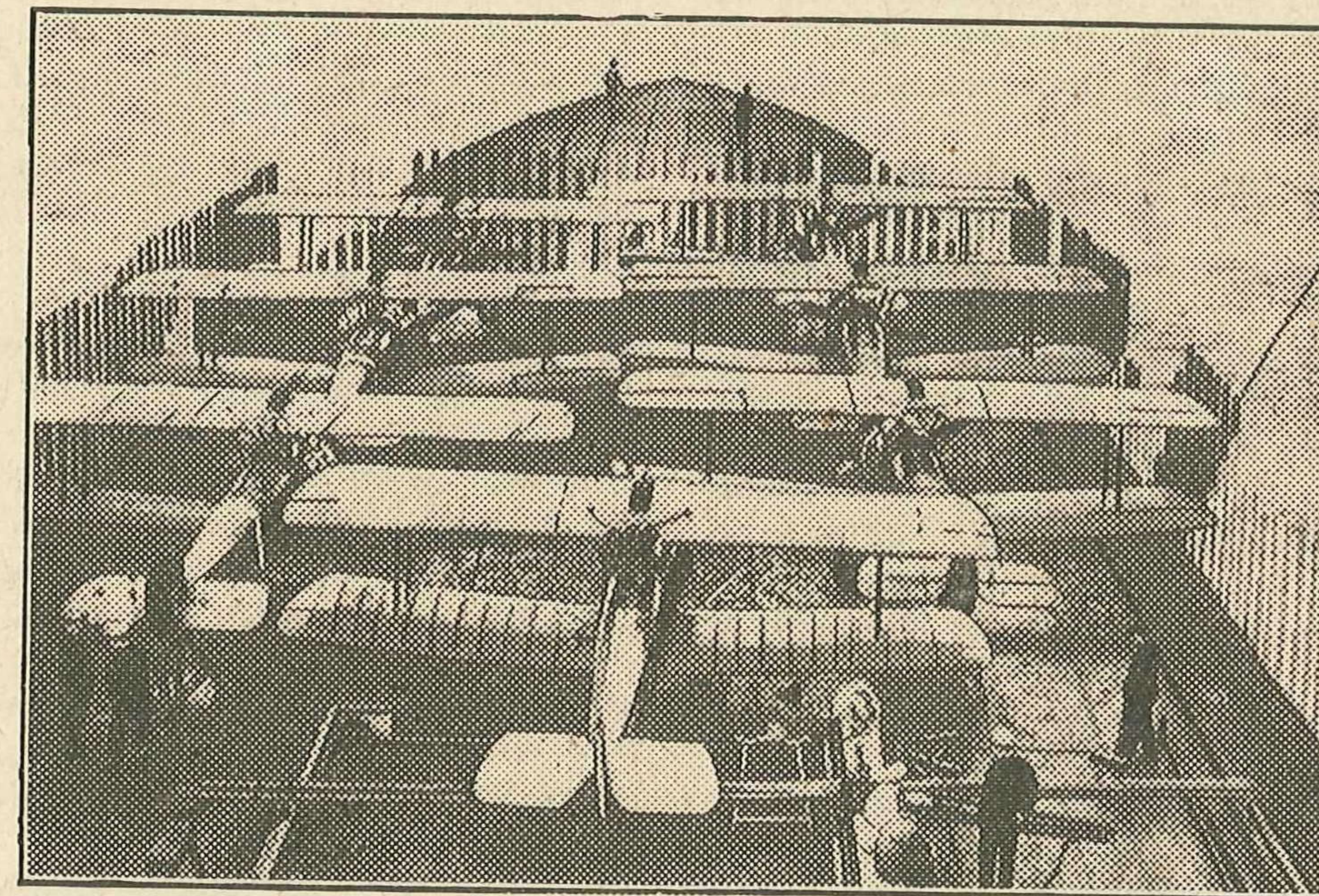
Frans Mortier zou te Vlissingen rusten, op «Vredenhof», waar zoovele mannen en vrouwen van De Panne, Oost-Duinkerke en Nieuwpoort, die in Vlissingen gewoond hadden, behoorend tot het loodspersoneel en zijn gezinnen, sluimerden. Men bracht dus 't lijk naar het ouderlijk huis; in de kist was een ruitje, zoodat de moeder nog eens het gelaat van haar kind aanschouwen kon. Wij hebben het ook gezien, het was nog niet veranderd in den dood, maar 't droeg de sporen van granaatscherven.

Frans Mortier, Pol Van Outrijve, zijn oom, en Hubert, en de vier andere leden

der bemanning van de Haelen, waren niet verdrinken, maar door 't granaatvuur gedood. We vernamen de bijzonderheden: de Haelen stoomde door de vrije vaargeul, toen ze eensklaps door een Duitschen onderzeeër zonder de minste waarschuwing beschoten werd. 't Schip stopte; de piraat vuurde door en de bemanning ging in de booten. De Duitscher staakte zijn vuur nog niet, eensloop werd getroffen. 't Was die van Frans en zijn lotgenooten. Toen naderde de zeeroover: het was een vergissing; de beschadigde boot voer naar Stavanger, maar zeven makkers bleven achter... Van Outryve was eerste officier.

Frans Mortier werd plechtig begraven. De kist was gehuld in de plooiën der

wijls zagen we ze aan land brengen, de slachtoffers van die heelsche praktijken... In de Noordzee lag als een redplank 't Nederlandsch lichtschip «Noord-Hinder». Vele schipbreukelingen roeden er heen en werden er gastvrij ontvangen, tot uit Vlissingen marinevaartuigen kwamen, om hen af te halen. Maar de oorlog ter zee werd zoo ongenadig, de granaten huilden zoo dikwijls over het lichtschip, terwijl de wachters de mijnen met haken moesten afhouden en met geweren onschadelijk maken, dat de Nederlandsche regeering besloot, om de veiligheid der bemanning, de «Noord-Hinder» binnen te halen. De dienst Vlissingen-Engeland was sedert Februari 1917 eveneens geschorst. De maatschap-

Een eskader vliegtuigen aan boord van een Engelschen kruiser

vlag van het land, voor welks volk de knaap was gestorven; in sneeuw en storm trok de stoet, na een dienst in de Sint-Jacobskerk, naar Vredenhof en daar bij het geopende graf hebben we beloofd de roerende geschiedenis van dien eenvoudigen jongen te vertellen... Hier houden we ons woord, en waar kunnen we hem beter gedenken dan in de geschiedenis van 't IJzerland, welks zoon hij immers was...

Een zijner zusters, werkzaam bij de ziekenverpleging, werd in De Panne tijdens een bombardement gedood.

Hoe menig drama van de duikbooten konden we nog verhalen, want hoe dik-

pij Zeeland had reeds drie prachtige schepen verloren. Eenige malen brachten de Duitschers een mailboot naar Zeebrugge of Oostende op, sloegen de post aan, en namen de weerbare Belgische, Fransche, Britsche of Russische passagiers gevangen. Op die booten toch voeren opgeroepen burgers, ontvluchte gevangenen uit Duitschland, uit België ontsnapte jongelingen naar Engeland. Eens bij zulk een aanhouding voeren Nederlandsche marinevaartuigen nader, en wilden zich tegen het opbrengen verzetten. De Hollandsche matrozen, die een hekel aan de Duitschers hadden, scholden de Moffen uit, maar zij moesten

bukken voor de overmacht en het gezag der officieren. Immers ook Engeland bracht onzijdige schepen op.

Met den onbeperkten duikbootoorlog was er geen kans meer op scheepvaartverkeer. De Duitschers wilden wel een bijzondere regeling treffen voor de maatschappij Zeeland, maar men kon Zeebrugge toch niet vertrouwen.

En al loopen we den tijd even vooruit, toch willen we nu op een feit wijzen, dat zoo duidelijk aantoonde, dat steeds het misdadige van Duitschlands praktijken ter zee aan 't licht moesten komen.

Er was een akkoord gemaakt voor de uitwisseling van zwaar verminkten.

Tot 1917 geschiedde dit voornamelijk over Vlissingen. De treinen brachten daar de Britten uit Duitschland en de mailboot de Duitschers uit Engeland. De trein nam dan de Duitschers en het vaartuig de Britten op. Na 1917 gebeurde zulks over Rotterdam, en de maatschappij Zeeland had er haar boot « Koningin Regentes » voor beschikbaar gesteld... Welnu, in Juni 1918 torpedeerden de Duitschers ook dit schip... Zeven menschen -- allen van Vlissingen en omstreken -- kwamen daarbij om. Een lijk, dat van den administrateur, den heer W. Smit, kon naar Vlissingen gebracht worden. Er werd juist onderhandeld over uitwisseling op grooter schaal. De Nieuwe Rotterdamse Courant schreef:

« Op den onverlaat, die, uit welke geheimzinnige oorzaak dan ook, deze misdaad begaan heeft, valt uiterst zware verantwoordelijkheid. Hij heeft niet alleen de Rode kruisrechten geschonden, aan zeven menschen het leven benomen en een schip vernield, maar ook aan den vooravond, waarop nieuwe onderhandelingen over uitwisseling van ongelukkige krijgsgevangenen zullen beginnen, een atmosfeer van wantrouwen geschapen, die voor het welslagen van de menschenlievende konferentie zoo niet noodlottig, dan toch zeker allerminst bevorderlijk zijn kan. »

En zoo cynisch waren de Duitschers, dat zij nog twee officieren naar Vlissingen wilden afvaardigen, om de begrafenis van den heer Smit bij te wonen.

Op 't laatste oogenblik echter werd het verlof tot de reis ingetrokken en dit geschiedde op dringend verzoek van den kommissaris van politie, die dergelijk

bezoek in verband met den geest die nu in 't rouwende Vlissingen heerschte niet gewenscht achtte.

De officieren zouden de kans van een pak slaag opgelopen hebben.

De maaldienst viel dus in Februari 1917 stil, en dat was voor de Belgen een heele slag, want dank aan deze booten had men een geregelde postdienst met onze soldaten aan 't front en de vluchtelingen in Engeland en Frankrijk. Van uit Holland zond men dan de berichten naar bezet België. Wij hebben daar reeds over geschreven, toen we van het Meterswerk vertelden. Nu richtte Engeland konvooiën in met Rotterdam als haven. Op ongeregelde en zoo veel mogelijk geheim gehouden tijdstippen vertrokken van daar een aantal booten tegelijk. Even buiten de Hollandsche kust wachtten Britsche kruisers en torpedoboten hen op, en geleidden het konvooi naar Engeland, maar het was een beperkte, ongeregelde dienst, aan veel gevaren blootgesteld.

Weken, maanden soms bleef men zonder nieuws van soldaten. « 't Konvooi is aangekomen », was een tijding, die naar veel vluchtelingenkringen, gansch Holland door, werd geseind... Zulks betekende, dat men brieven verwachtten mocht en met angst en vrees verbeidde men dan den postbode... Maar 't nieuws was zoo al een, soms twee maanden oud, en intusschen had men van nieuwe gevechten gelezen en dus rees dadelijk de vraag, weer op: « Hoe zou het nu met mijn zoon of met mijn man zijn? » En nog, niet alle konvooiën vervoerden brieven... Ook bracht een post brieven van verschillenden datum tegelijk... En zoo halen we uit ons dagboek dier dagen 't volgende aan, om een kijkje te geven in het vluchtelingenleven.

« Twee brieven van 't Belgisch front... Men had er zoo lang naar gewacht... Er waren konvooiën gekomen, maar ze brachten niets van 't leger. Geen stem van den IJzer klonk in de binnenkamers, waar men toch zoo veel aan de afwezigeden denkt, zooveel voor hen bidt, zoo bezorgd om hen is, zoo innig met hen meeleeft.

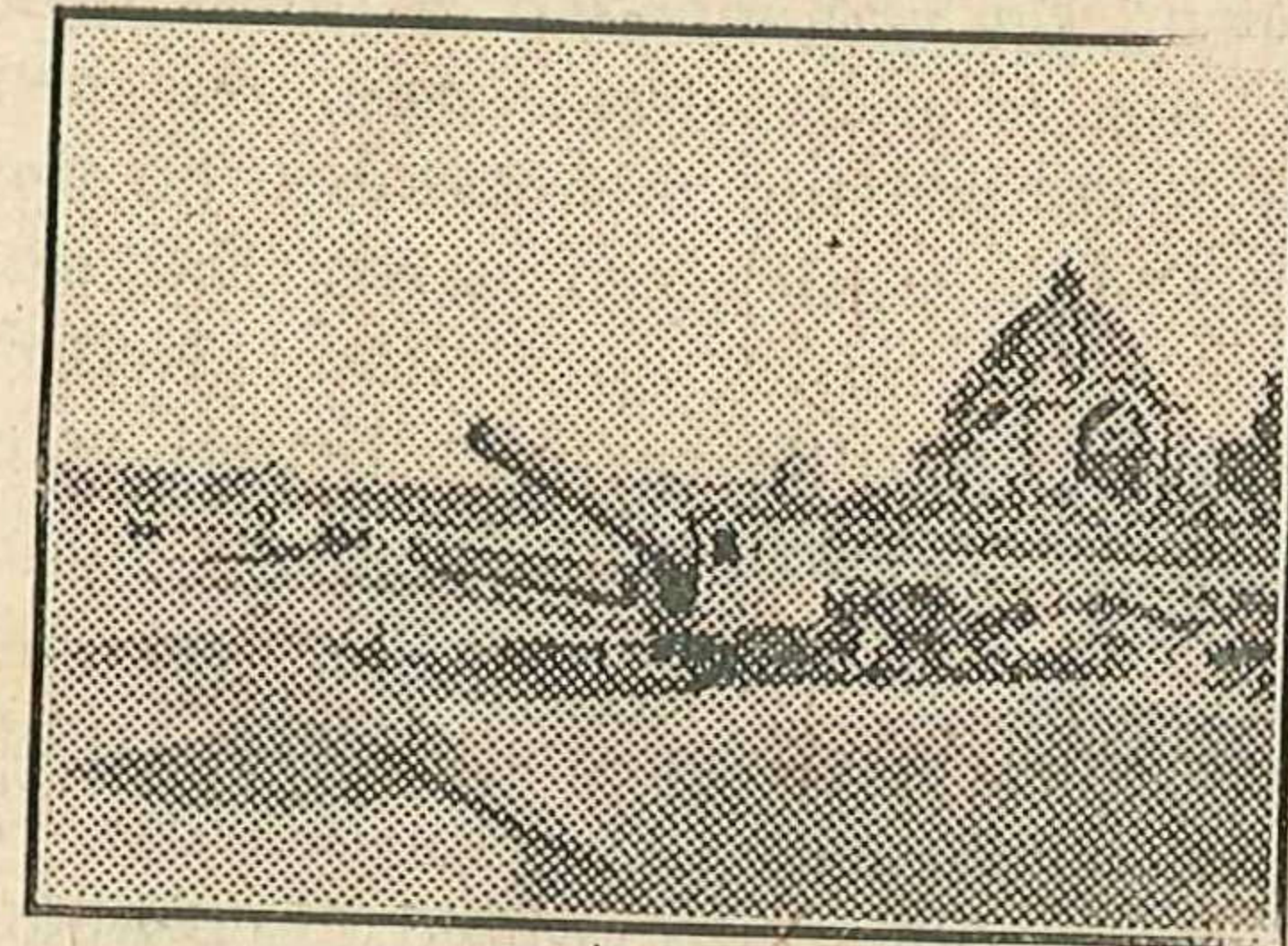
Nu waren er brieven...

Een van 7 April, waarin Frederik van Hulle, Belgisch soldaat, aan zijn ouders en zusters schrijft, dat hij het goed stelt,

steeds op het wederzien hoopt en moed houdt.

En dan een andere brief van 10 April, niet meer van Frederik Van Hulle, doch over hem. Een medestrijder schrijft dit: « Ik laat u met veel droefheid weten, dat uw ongelukkige zoon op het slagveld van eer gesneuveld is. Het was mijn beste kameraad, dus ben ik verplicht dezen droevigen brief aan mijn zuster te zenden, om aan u af te geven wat ik durfde niet dadelijk aan u te schrijven.

Wij waren in de loopgraven en uw zoon Frederik zat juist naast mij. De Duitscher begon te schieten en heeft juist den ongelukkige in het hart getroffen. Hij heeft niet meer gesproken. Hij is getroffen op den tienden April 's morgens om vier uur, en begraven den twaalfden April bij De Panne. Mijnheer, ik

Batterij te Oostende op den dijk

zweer u dat het bloed van mijn besten kameraad om wraak roept. »

Hoeveel onschuldig bloed heeft de vlakke van Luik en Namen, van Halen en Mechelen, van de Nete en Antwerpen, van den Yzer gedrenkt!

Dat voelde ik zoo, toen ik vader Van Hulle ontmoette, toen de arme man het mij vertelde met gebroken stem. Hij wilde zich kloek houden, doch de tranen welden in zijn oogen. En dan denk ik aan de moeder, aan haar hoop, haar liefdevol wachten gedurende de drie jaar dat haar jongen aan het front was. Elke brief bracht een zonnestraal in 't vluchtelingenleven. Frederik was gezond, ongekwetst, hield moed, bleef braaf en rein, de goede zoon.

En nu eensklaps, onverwacht het einde.

Op 6 Augustus a.s. zou Frederik Van Hulle 22 jaar worden. Zijn ouders gaven hem een goede opvoeding. Wij voe-

den onze kinderen immers niet op voor soldaat. Frederik was beambte der staatsspoorwegen. Een blij leven lag voor hem.

Maar Duitschland dwong door zijn onrecht duizenden zonen van den vrede soldaat te worden, om het geschonden land en het hoogste goed van den mensch, de vrijheid, te verdedigen.

En hedenmorgen was de St-Jacobskerk gehuld in het zwart te Vlissingen, en had er een uitvaartdienst plaats, zooals er thans duizenden geschieden, voor een ontijdig gestorvene, een uitvaartdienst zonder lijk, want de gevallen strijder rust ver hier, bij de duinen van de Panne. »

Dat was het lied van de achterkamers, de zoldervertrekjes, bij de stillen, die hun armoede, hun schamelheid wegdoeken, zeventig of tachtig ten honderd, die niet opgemerkt werden.

Een kleine groep was het overal, die leefde, alsof er geen oorlog woedde, alsof er geen jongens stierven; een kleine groep lawaaimakers, die van 's morgens tot 's avonds in de herbergen zaten; velen van hen verdienden geld op den oorlog, waren zogenaamde spionageagenten, maar die nauwelijks de grans, laat staan het bezette land zagen. Doch als men Zeebrugge hoorde bombarderen, was het hun werk, dank aan hun inlichtingen, als er een suksesje aan 't front werd behaald, eischten zij er hun aandeel van op...

En ze maakten verslagen, die leege, holle vaten, naar de babbelarij van den eersten, besten vluchteling of visscher, of ze verzamelden nieuwtjes uit kranten, welke nabij de grens verschenen en distilleerden er een rapport uit... Ze vertelden 't overal, dat zij niet aan 't front stonden, omdat ze in den dienst onmisbaar waren en door hun gebluf welkten ze de aandacht der Duitse contra-spieding. Door hen te schetsen spreken we de ernstige werkers niet te na, zij, die zich stil hielden, zooals het voor hun taak paste.

Die kleine groep eerde onzen naam van « Belg » niet. En zij alleen werd opgemerkt. Op de zolder en achterkamers zag men het schamel vluchtelingenleven der velen immers niet...

En wij denken hier aan een nacht op

den Vlissingchen boulevard. Het kanon-gebulder had ons gewekt; immers vliegers bestookten Zeebrugge en Brugge en de lucht zat vol vlammen, en zelfs het stadje achter ons lag te daveren. Daar was in een villa een raam verlicht; een groepje Belgen zat er nog te drinken... Het raam werd geopend... Een man trad op het balkon... na hem een vrouw... vrienden volgden. De man hief een glas wijn op, strekte het in de richting van Zeebrugge, en hij dronk op de Engelschen. En we dachten aan de Bruggelingen in hun kelders, aan de jongens in hun bloedgrachten en we vonden het gebaar van dien lichtmis wallgelijk; zijn vrienden lachten...

Het « konvooi » heeft ons wat afgeleid. Het postverkeer ging dus mank.

Ook was de plaatsruimte op de booten zeer beperkt. Vrouwen, die naar hun man wilden reizen, ambtenaar, bediende of militair, 't zij in Engeland, 't zij in Frankrijk, of behoorend tot het personeel der spoorwegen, moesten maanden wachten en zelfs alle hoop opgeven... Te Rotterdam was een houten gebouw, 't Uranium-hotel, gehuurd, waar men ontvluchten uit België of Duitschland concentreerde, ook opgeroepen Belgische jongelingen uit Nederland, om ze dan in groepen met het konvooi mee te zenden. Door deze gebrekkige regeling heeft men ook slechts een deel der door de wet bedoelde Belgische dienstplichtigen uit Nederland onder de wapens kunnen roepen en bij de aanduiding van hen, die moesten verbrekken en hen, die mochten blijven, speelde de begunstiging een groote rol, wat veel wrevel, ontmoediging en verontwaardiging wakte.

Vlissingen was nu dus dood geworden.

De Duitschers speelden daar op zee de baas, en zij wilden zich zelfs met onzijdig gebied bemoeien. Maar de Hollandische marine waakte, en herhaaldelijk bracht ze een Duitschen onderzeeër op of een vliegtuig, in neutraal water betrapt.

Zonderling en vermakkelijk was het avontuur der Belgische loodsen, Goormachtig en Masure... Zich aan wal verveelend, besloten ze te gaan visschen en op een kleine boot voeren ze uit, maar bleven binnen de Nederlandsche wateren. Zekeren zonnigen morgen lagen ze achter het bankje van Zoutelande, toen een Duitsch vliegtuig boven hen ver-

scheen, daalde en zich op de kalme golfjes legde. Een kerel sprong in de boot, en, dreigend met een revolver, gebod hij aan beide Vlaanderen, dat zij naar de Belgische kust moesten roeien. De Duitschers hadden die jol reeds dikwijls opgemerkt, en, wantrouwend gelijk altijd, beweerden ze, dat de twee mannen spionage bedreven voor den Engelschman, een onzinnigen leugen. Goormachtig en Masure protesteerden, dat zij zich hier in Nederlandsch water bevonden, maar ze moesten gehoorzamen en aan de riemen gaan.

De andere Duitscher steeg met zijn vliegtuig op, terwijl zijn makker in de boot bleef. De vlieger cirkelde voor de jol uit. Onze loodsen beleefden geen oogenblikken. Ze waren nu gevangenen en wat zou men met hen voor hebben? En wat moesten ze thuis denken, als ze niet terugkeerden en men daar in langen tijd niet van hen hooren zou? Dat ze verdronken waren. En geen hulp in de buurt, geen enkel Nederlandsch patrouillevaartuig, tenzij voor Kadzand het wachtschip.

Maar de Duitscher zou hen wel met een wijden boog ver voorbij die schildwacht heenbrengen. Ze roeiden dus in gedruktten gemoedstoestand. Eensklaps riep hun bewaker: « Ach, mein Kamerad ». Het vliegtuig was in zee gestort en het zonk.

— Roeien, roeien! gebod hij. We moeten mijn kamerad redden.

En Goormachtig en Masure trokken hard aan de riemen, maar ze waren zee-robben en ze hadden een oogje naar elkaar getrokken en roeiden zoo, dat de jol meer en meer afdreef.

— Mein Kamerad! jammerde de Duitscher in de boot steeds voort.

De vlieger was al verdwenen, en de bewaker staarde strak naar de plaats. De loodsen roeiden zoo snel ze konden. Ze zagen een kans op redding. De Duitscher zat met den rug naar den voorstevan en merkte niet, hoe de afstand tusschen hem en het Hollandsch wachtschip steeds kleiner werd. En ontsteld keek hij op, toen hij plots een stem hoorde:

— Hallo, wat is dat? Wat komen jullie doen?

Verschrikt wendde hij zich om.

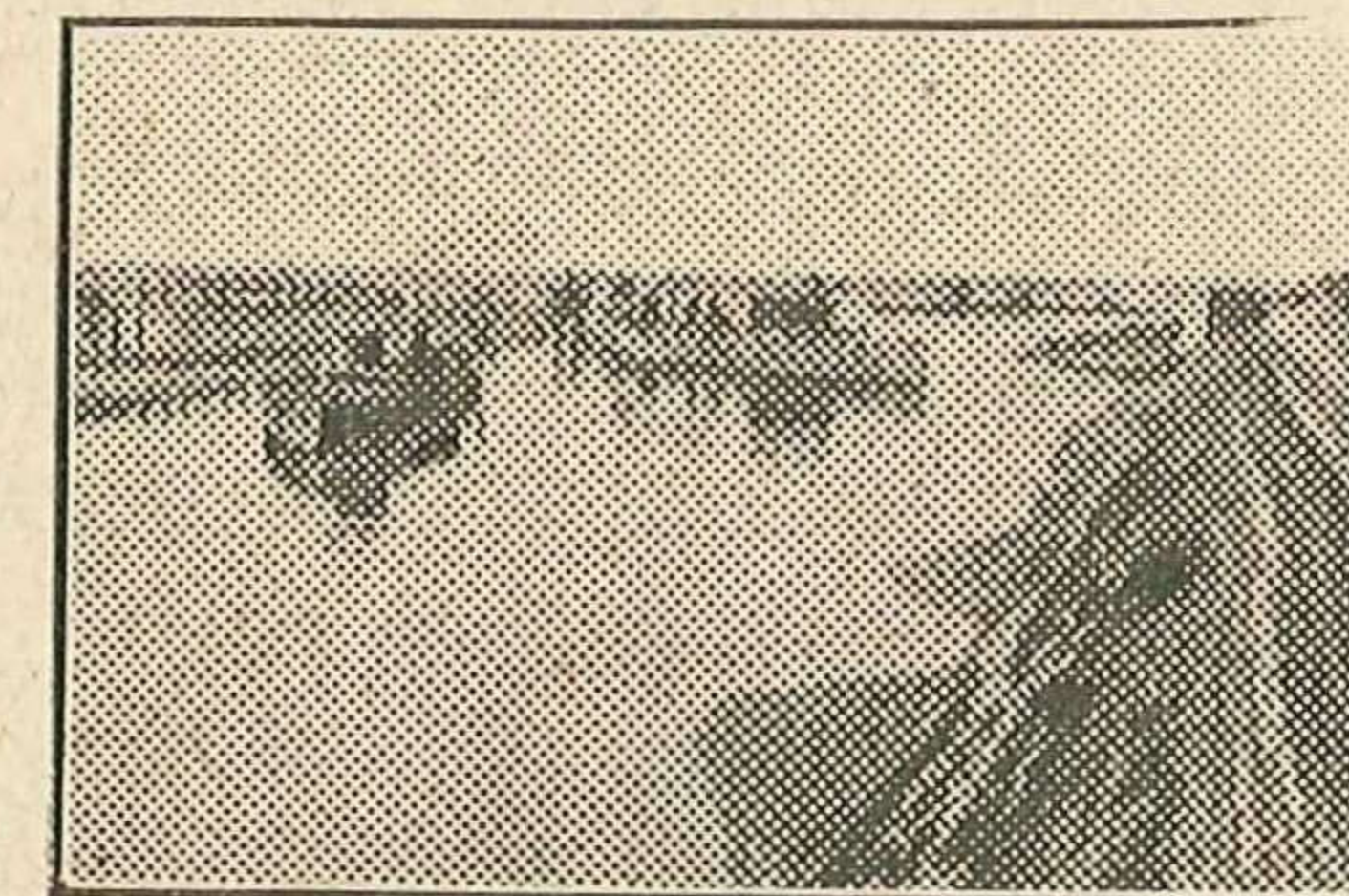
— Holland! gilde hij.

— Ja, Holland, zei een matroos, die over de verschansing leunde.

Woedend keek de verschalkte kerel nu naar Goormachtig en Masure, die al gereed waren, om hem te overmeesteren, zoo hij nog met zijn wapen durfde dreigen. De kommandant van 't wachtschip verscheen, en om kort te vertellen, onze loodsen werden naar Vlissingen teruggevoerd, en namen hun gevangene mee, die nu geïnterneerd was, omdat hij zich op Nederlandsch gebied had gewaagd. Doch Masure en Goormachtig bleven thans maar liever een eind van 't Bankje van Zoutelande weg.

Ja, de Duitschers vengisten zich wel eens meer. Zoo werd op een Julidag van 1917 een Duitsche onderzeeër door Belgische wielrijders veroverd met bemanning en al.

't Was te Wissant. En in gedachten vliegen we even naar het oude Kales, het

Blokkade der haven van Zeebrugge

Fransche Calais, en naar het Nauw, le Pas de Calais. De pakketboot brengt u van daar in een uur naar Engeland.

Wat Zuiderlijker is de afstand nog korter; bij kaap Griz Nez is de zeeëngte slechts 27 K. M. breed en ziet men 's avonds bij helder weer de lichten op den Engelschen oever.

Toen wij eens te Calais aan 't havenstation stonden, hoorden wij 't personeel roepen: « Le Belge est là ». 't Was de sneltrein van Brussel, die binnenreed en reizigers bracht voor de boot, de Belgische trein dus.

Hoe veelbeteekenend zijn die woorden in 1914 geworden! « Les Belges sont là », klonk het in de straten van Calais, toen de eerste gewonden van den IJzer kwamen. En vrouwen en meisjes snelden ze tegemoet, boden aan vermoeiden en kreupelen den arm, droegen geweren en ransels, en om de goede orde te handhaven,

moest de overheid zelfs maatregelen nemen, want allen wilde « un Belge » mee naar huis voeren. En 't was of men 't begreep, waarom Calais behouden bleef. « Le Belge était là », daar bij Nieuwpoort, St-Joris, Tervate, Schoonbalkke, Pervyse, Stuijvekenkerke, Dixmuiden.

Niet alleen de Duitschers hebben veel den naam Calais op de lippen gehad. Ook in 't bezette België kwam menige vrouw en moeder aan, na dagen langs verholten wegen door 't bezette België gedood, na de grens in 't geheim overgestoken te hebben, om hier haar man of zoon te ontmoeten... Voor een onderhoud van eenige uren deden de geliefden de gevaarlijke, lange reis, een reis van vier, vijf weken soms. Dikwijls denken wij aan die moeders en vrouwen, welke we aan de Zeeuwisch-Vlaamsche grens ontmoetten... Ze keerden weer naar België terug, maar hun hart bleef te Calais...

Doch die gemoedsstemming der Franschen veranderde al gauw... Het gevaar week, de woeker openbaarde zich, en aan Kales hebben onze oud-strijders weinig aangename herinneringen.

De omstreken der stad zijn wel merkwaardig. De zandige kust gaat in een krijtachtige lijn over en Griz Nez en Blanc Nez worden reeds echte kapen. Eigenaardig was in dezen tijd van aeroplanen, hydroplanen, dirigables, Tauben en Zepelins, wel het bescheiden monument van Wimereux.

Wimereux ligt tusschen Calais en Boulogne, 't dichtst bij de laatste stad. Men ziet er een gedenkteeken voor Pilâtre de Rozier en Romain op de plaats, waar deze vliegers, om hen zoo te noemen, den dood vonden, toen ze in 1795 poogden in hun montgolfière het Nauw van Kales over te steken. Men weet, dat het luchtvaartuig in brand vloog. Beide ondernemende Franschen liggen wat verder op 't kerkhof van Wimille begraven.

Eerst in 1878 gelukte het aan Lhoste in een ballon naar Engeland te reizen, welk feit herdacht wordt in een monument te Boulogne.

En nu vlogen de aviateurs in zes, zeven minuten van de Engelsche naar de Fransche kust. Nu ook kwamen Deutsche Tauben en Zepelins bommen werpen op Calais waar ontzettende drama's plaats grepen, waarvan veel landgenooten ook 't slachtoffer werden, want Kales was een Belgische basis.

Bij Kales lag Peuplingen, dat in de uitspraak Peuplinginnes was geworden en waar men in 1914 de terugkeerenden van de uiteengeslagen 4e Legerdivisie (die van Namen) concentreerde. De strijders logeerden er in de ellendige schuren, op schamelle zolders van hoeven, maar de menschen waren braaf voor hen; hier werden ze weer uitgerust en na korten tijd vertrokken ze naar het front.

Daar ligt ook Ambleteuse, waarheen Napoleons kamp van Brugge verplaatst werd, maar eveneens Napoleons dromen van een inval in Engeland vervlogen.

Daar ligt verder Wissant, verbastering van Wit Zand, en hier hadden in Juli 1917 Belgische wielrijders van ons 4e lansiers rust. Rust zonder kanvaden bestond niet. En de mannen moesten o.m. de wacht optrekken in de duinen en zich volgens de « officieele onderrichtingen » verzetten tegen elke poging van den vijand om er te landen.

't Gevaar voor landing scheen er zeer klein, want het Nauw van Kales was streng afgesloten, tot beveiliging van het troepen- en ander vervoer tusschen Engeland en Frankrijk. In de barreel was een geul open gelaten voor de eigen konvoeten en daar waakten dan nog patrouilleerende marinevaartuigen. Toch wisten de Duitschers er nog mijnen te strooien, en die moesten dan gewischt worden, een gevaarlijk werkje.

Men wees aldus bij kaap Griz Nez een plaats door vier boeien aangeduid, en men noemde ze het kerkhof, want verscheidene schepen waren er door mijnen vernield. Hun wrakken lagen hier en daar schamel in het zand.

En de Belgische schildwacht op het duin van Wissant — dien Julimorgen van 1917 — meende dan ook een nieuw wrak te ontwaren, toen hij in de opkomende zon, op eenige honderden meters van zijn post een zonderling vaartuig bemerkte. Maar ziet, boven dat wrak verscheen een hoofd..., dan een paar schouders, een romp... een mensch. Een Fransche visscher, een Engelsch zeeman? En na dien eenen kwamen anderen, en ze stonden daar op een rij, en riepen en maakten gebaren. Wat beteekende dat alles?

De schildwacht loste een schot. De

overste van de « versterkte wachtpost » daagde op, men waarschuwde den kommandant. 't Was eb, ge golven trokken zich terug, en lieten nu een onderzeeër zien. Aan boord stonden een twintigtal mannen. Geen twijfel... 't Was een Duitscher. Poogden die kerels te landen? De Belgen smelden in zee, het geweer tot schieten gereed, maar de Duitschers sprongen ook aan boord en thieven de handen op. Ze gaven zich over... De kommandant wilde den onderzeeër inspekteren. De Deutsche gezagvoerder zei in uitmuntencl Fransch: « Doe het niet, wij zijn allen hier en mijn schip zal dadelijk in de lucht vliegen »

En kort daarna klonk een geweldige slag: de duikboot scheurde open.

Onze lansiers voerden hun gevangenen heen... Het gansche dorp liep samen en vrouwen en meisjes jouwden de Duitschers uit... Er waren hier ook zoo vele weduwen van visschers, door den ielschen duikbootoorlog of door mijnen omgekomen.

De Deutsche officier deelde mee, dat hij van Zeebrugge gekomen, en in 't Nauw van Kales gedrongen was, maar bij den terugkeer verloor hij de richting en strandde.

In den namiddag geleidden vier lansiers te paard fier hun gevangenen naar Calais. Hun korps had immers een duikboot veroverd en dat te Wissant...

Maar Zeebrugge was dan toch een geducht platennest en al de raids van vliegers en de beschietingen uit zee van Britsche schepen vermochten er weinig tegen. De Engelschen hadden iets anders in den zin, een waagstuk... En dat volvoerden ze in den nacht van 22 op 23 April 1918.

Dien nacht vergeten wij nooit. En in ons dagboek teekenden we op:

« 22 April 1918 's avonds te Vlissingen.

Ik had over het volksleven in Vlaanderen gesproken voor een groote menigte, die belangstellend luisterde en juist daarom u dwingt met meer liefde, met meer overtuiging nog, te handelen over hetgeen dierbaar is! En Belgische kinderen hadden zoo heerlijk gezongen van Roeland en den Blauwvoet, van Vlaanderen.

Door de donkere straat ging ik huiswaarts. Zware wolken hingen over Vlissingen en de Schelde... Dan legde ik me

ter ruste. Maar de slaap kwam niet. Dien avond was ik met mijn herinnering, maar ook met mijn hart te Brugge, Gent en Antwerpen geweest en bij de visschers der kust, de kantwerksters in Iepemens straatjes, in de Vlaamsche landelijke huisjes op den Kemmelberg en bij de rooters der Leie.

En nog dwaalt mijn geest daar, nu een land van zooveel wee.

De ramen rinkelen eensklaps en de muren trillen.

— Vader, ze schieten! klinkt een kinderstemmetje... Mag ik bij u komen?

Ja, ze schieten...

Ik dacht aan ons land en uit Vlaanderen klinkt weer de stem, welke we zoo dikwijls hooren... ach, bijna de eenige nu van over den draad!

Ze schieten heel geweldig thans... en dan komt er leven in de straten van Vlissingen, dan verlaten velen hun leger en huis en begeven ze zich naar den zeedijk, om te staren daar, waar ze onze kust vermoeden.

Dat is zoo menigtemavond, als Britsche vliegers Zeebrugge bestoken en 't Duitsch afweergeschut antwoordt.

Een ontzagwekkend spel van vuur en vonken breekt dan 't duister.

In dien nacht van 22 op 23 April was het schouwspel aan de grens nog vreeseelijker. Vlammen sloegen van Zeebrugge op, de duinen schienen vuur te spuwen, vonken regenden, lichten zetten den hemel in gloed. En de aarde dreunde, de lucht schokte, de huizen en hoeven zuchtten en steenden... Kanonnen bulderden, dreunden, huilden met slagen van ontploffingen en 't knallen van bommen.

En dat duurde tot de nieuwe dag lichtte...

Dat was geen vliegeraanval, maar een optreden der Britsche vloot.

Ik zag Zeebrugge liggen in den helderen zonneschijn. Zeebrugge en Knokke, Heist en Lissewege, Westkapelle, Oostkerke, en tegen den einder Damme en Brugge.

Alles in 't gouden licht der heerlijke Lente, onder een blauwen hemel... waarin witte wolkjes zeilden.

Er heerschte doodsche stilte na den storm. Geen enkele vlieger nu boven de wijde vlakte, geen rookpluim in de haven, geen klanck van 't kanon.

Maar in den muur zagen we een bres.

We vernemen het, hoe Britsche zeelieden tot in de haven gedrongen en op den muur geland waren, schepen opbliezen en tot zinken brachten, loodsen en barakken vernielden.

Dat was niet als de Duitschers deden, weerlooze vaartuigen aanvallen, dat was den vijand aangrijpen onder den mond van honderden kanonnen, in volle bewustzijn van het doodsgevaar.

En nu eensklaps die wondere stilte.

De Engelschen waren teruggetrokken. Ze hadden de haven versperd. Er moesten veel dooden liggen op den muur en 't haventerrein.

Maar niets getuigde nog van de nachtelijke worsteling.

Zonderlinge indruk!

Wat was er nu gebeurd?...

Reeds geruimen tijd hadden de Britten een stout plan in den zin, niet minder dan de haven van Zeebrugge te versperren en ze voor de torpedobooten en vooral voor onderzeeërs te sluiten. Admiraal Sir Roger Keyes werd met de taak belast. Zijn rechterhand was kapitein Carpenter. Zes maanden bestudeerden ze het plan. Kapitein Carpenter had op een zolderkamer van zijn bureel te Dover een nabootsing van Zeebrugge's muur gemaakt, vier voet lang, en drie voet breed. Men zag het eind, door hem de vuurtoren-pier genoemd, dan den middelmuur, verdedigd door geschut, verder het viadukt, dat den muur met de kust verbindt, en gebouwd is, om het water er door te laten spoelen en zoo verzanding te voorkomen...

Men had ook een plan van den haveningang, de sluis, het kanaal. Vliegers hadden veel foto's genomen. Men verzamelde alle mogelijke inlichtingen over de verdediging. In November 1917 begon men met de studie. Kapitein Halahan werkte op dat zolderkamertje ijverig met Carpenter mee... en liet zijn leven bij de uitvoering.

Men wilde door twee schepen den uitgang der haven, voor de sluis, blokkeeren, en moest dus een heel eind binnen de geul varen. Om de aandacht der Duitschers van dat eigenlijk doel af te leiden, zou men tegelijk een aanval, ja zelfs een landing, op den muur zelf uitvoeren, terwijl een onderzeeër het viadukt ging opblazen.

De expeditie bestond dus uit drie deelen.

't Was den dood in zijn muil aangrijpen, en dus diende men op een stoutmoedig personeel te kunnen rekenen. Bovendien wilde men niemand dwingen zoo zijn leven te wagen. Daarom deed men een beroep op vrijwilligers, leerde door oefening de besten kennen en koos deze uit. De manschappen meenden eerst, dat er van hen een stout stuk ergens in Frankrijk gevraagd zou worden. Men hield het eigenlijk doel zoo lang mogelijk verborgen, want moest er iets in de buitenwereld uitlekken en naar den vijand overwaaien, dan zou het zelfs niet noodig zijn nog aan dengelijke expedities te denken.

Ten laatste vernamen de mannen, dat het tegen Zeebrugge en Oostende lozing, en ze waren verbaasd, maar niemand trok zich terug.

Twee maal vertrok men, doch het weer veranderde, en men moest terug, want de admiraal wilde niet de minste kans op mislukking loopen. Op den avond van 22 April, zou het geweldig plan uitgevoerd worden.

De « Vindictive » moest de troepen naar Zeebrugge voeren. Ook de « Iris » en « Daffodil », twee veerboten, hadden manschappen aan boord. Deze zouden op den muur landen en er de aandacht der Duitschers afleiden, want intusschen wilde men de « Intrepid » en « Iphigenia », beiden met beton gevuld, voor het kanaal, de een ten Westen en de ander ten Oosten tot zinken brengen, om de sluis te versperren en de Deutsche onderzeeërs en torpedobooten te verhinderen nog in of uit te varen.

Een oude duikboot, met springstoffen gevuld, moest een bries in de pier slaan en aldus de verbinding met het land verbreken.

Maar dan waren er ook begeleidende vaartuigen, om rookschermen te vormen, patrouillebooten, monitors met zwaar geschut, dus een heel eskader. Men vertrok bij daglicht nog.

De admiraal gaf de « Vindictive » het sein « St-George voor Engeland » en Carpenter antwoordde: « Mogen wij in den staart van den draak een verduiveld goeden kronkel slaan ».

Vóór dat de krijgsvaartuigen plaats grepen, werd elke man duidelijk op de hoogte gesteld van de gevaren en niemand krabbelde terug. Op één schip

werd aan een aantal mannen order gegeven op het strand achter te blijven, doch zij kwamen in een bijna oproerige stemming naar den kapitein en weigerden het schip te verlaten.

Het was een tocht van meer dan honderd mijl, zoodat het mooi weer moest zijn. Wegens de aanwezigheid van een groot aantal Deutsche kanonnen op de Belgische kust, moesten de operaties bij nacht worden uitgevoerd; er bestond grootte kans, dat er in de buurt van Zeebrugge en Oostende mijnen zouden liggen.

De bemanning was zeer kalm. De duisternis viel en een dikke duisternis.

En dan wierpen de rookbooten nog hun dichte wolken uit. Natuurlijk blonk er geen enkel lichtje.

De Britten geraakten nabij Zeebrugge, eer de Duitschers hen bemerkten. Toen begon het vreeselijk spel. De batterijen kwamen in werking.

Ondertusschen voerden de Britsche monitors ook een hevig bombardement uit en « het geluid van het zware vuur was het meest bemoedigende, dat ik ooit heb meegemaakt », verklaarde Carpenter.

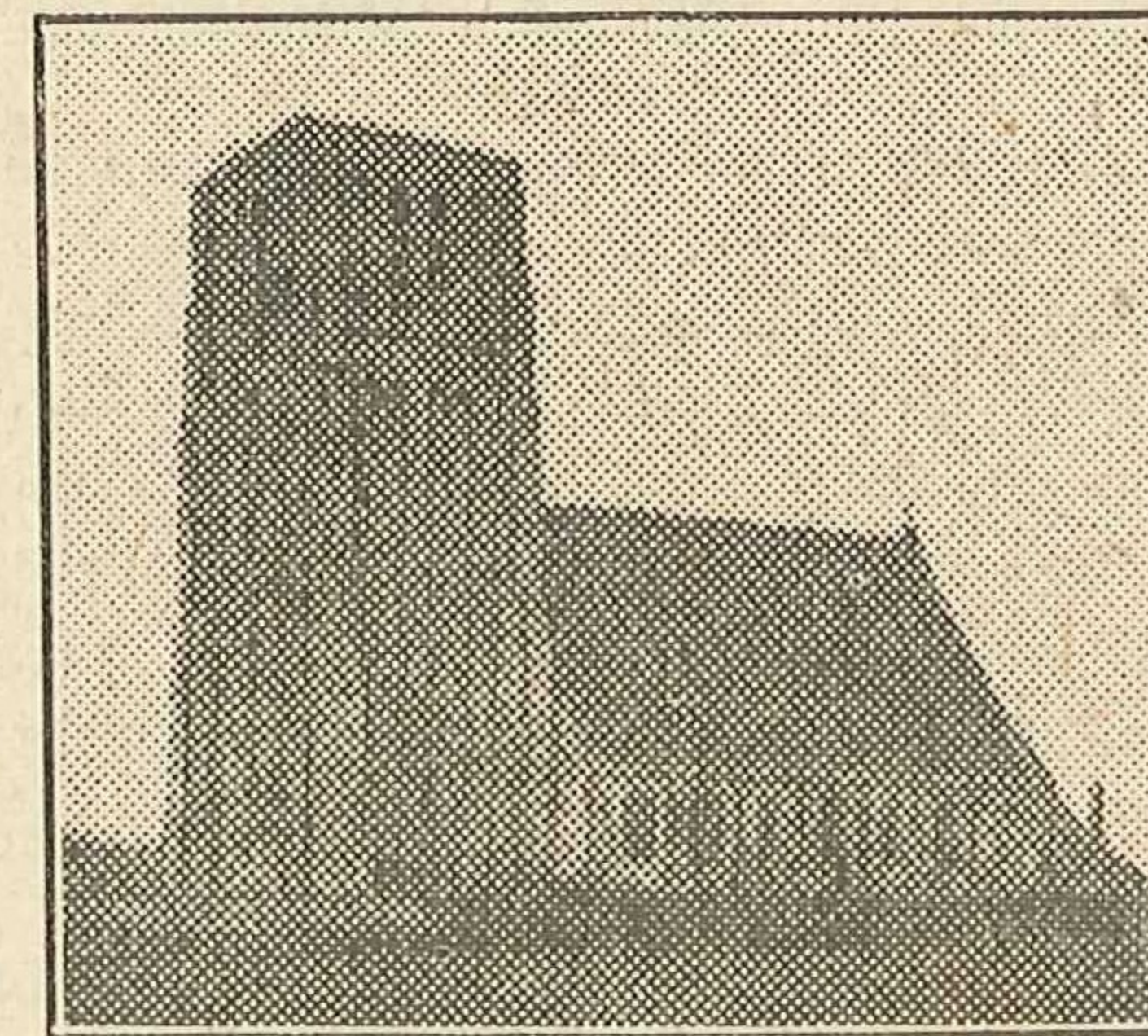
Uit het rookscherm kon men den havendam zien opduiken met den vuurtoren op honderd meter afstand. De « Vindictive » wendde en voer binnen. De « Daffodil » volgde, en legde zijn boeg tegen de « Vindictive » en drong haar zijdelings tegen de pier. Dan kwam de « Iris ».

De Engelschen hadden bruggen mee, om die van de schepen op den muur te laten vallen en aldus de mannen te doen landen, maar langs den dam ging een sterke stroom, de « Vindictive » danste op en neer en de bruggen bomden mee. Inmiddels regende het granaten en kogels. Kapitein Halahan, die maanden lang op het zolderkamertje de expeditie voorbereid had, werd een der eersten gedood; naast hem viel kapitein Elliot, beiden hadden de landing moeten besturen.

Toen sprongen luitenant Bradford en luitenant Hawkins op den muur om de bruggen vast te binden. Zij sneuvelde daar. De « Daffodil » duwde de « Vindictive » nog vaster tegen den muur, kwam gaf kapitein Carpenter in dien orkaan van vuur zijn bevelen. Een kogel doorboorde

zijn pet, een andere zijn kijkenbus, een derde, een vierde zijn jas; hij merkte het zelfs niet. Gansch de kust lag nu in vlammen.

De granaten huilden, de kogels floten... De wind was plots gekeerd en de haven lag duidelijk zichtbaar. De Duitschers konden dus goed milkken. Maar de Britten geraakten toch aan land, en daar had met de Duitschers een gruwelijke worsteling plaats. Het strijdtooneel was eng en men vocht als in een menschenkluwien, aangezicht tegen aangezicht, borst tegen borst. In het kraaiennest van de « Vindictive », een soort van kuip boven de stuurbrug, zaten Engelschen met Lewisgeweren en vuurden op de Duitschers, die naar hun eigen marineschepen wilden vluchten. Eensklaps viel een granaat tusschen die Britten. Allen waren gedood, behalve sergeant Finch, die zich later gewond van onder de lijken

De kerk van Oostkerke (Brugsch Vrije)

losworstelen moest. Plots hoorde men een zwaren slag en ginder verder laaide een torenhooge vlam op, en in haar roschijnsel zag men ijzer, steen, en stukken van lichamen omhoog vliegen.

Het tweede deel was uitgevoerd en de viadukt vernield. De oude duikboot daarvoor aangewezen, stond onder bevel van luitenant-kommandant Sandford en voer recht naar het doel. Eensklaps werd zij in het zoeklicht gegrepen... Alle mannen stonden aan dek. De Duitschers vuurden als razenden. 't Was een allergevaarlijkst oogenblik, want de duikboot was vol ontploffingsstof en petroleum... Moest daar een treiler terecht komen!

Sandford vervolgde rustig zijn weg, als voer hij zijn eigen Britsche haven binnen; de Duitschers waren zoo ver-

baasd, dat zij hun vuur staakten. Blijkbaar meenden ze, dat die Britten waanzinnig waren geworden... Sandford had al een kogel in de hand en een anderen in de dij; toch bleef hij kalm zijn bevelen geven. De onderzeeër drong in de viadukt tot aan den toren...

— Zet de boot uit! beval de aanvoerder...

Op de viadukt stond het vol Duitschers... De motorboot werd te water gelaten, de mannen sprongen er op. Sandford drukte op een knop en toen had de ontploffing plaats... 't Was of een orkaan losbarstte... De viadukt vloog de lucht in, met allen die er op stonden. In den knal klonk een gehuil.

De motorboot voer terug, maar de schroef brak; de Britten hadden slechts twee riemen, doch roeien dat ze deden om uit den klauw van den dood te ontsnappen.

Ondertusschen werd ook het derde deel van 't allengeweldigst programma uitgevoerd; de blokkade van de haven. De Thetis voer 't eerst de haven binnen in een stortvloed van granaten der kustbatterijen. De meeste leden der bemanning waren reeds op een motorboot overgestapt en aan boord bevonden zich slechts diegenen, noodig voor het sturen, het doen zinken, en het bedienen der stukken. De Thetis wees den weg aan de Intrepid en Iphigenia, welke volgden. Zij verbrijzelde de barrikade van bewapende sloepen, welke de vaargeul verdedigden, doch een der schroeven haperde in de netten ook voor de haven gespannen. De kustbatterijen bestookten het schip, dat op een bank zwenkte, er weer afgleed, terug in de geul, eenige honderden meters van de sluis en zinkend nu. Nog seinde de Thetis nuttige inlichtingen naar de zustersvaartuigen en kommandant Sneyd bracht ze dan vlugger op den grond. Een motorboot onder luitenant Littleton nam de bemanning over. Vijf matrozen waren gedood en vijf gewond.

Dan volgde de Intrepid, door rook omhuld en met donderend geschut.

De gansche equipage was nog aan boord. Luitenant Stuart Bonham-Carter, stuurde het schip in het slijk van den Westelijken oever der geul, liet de bemanning vertrekken, drukte op de knopjes in de stuurkamer, hoorde vier doffe slagen en ook dit vaartuig zonk. De ma-

chinist rende uit de machiniekamer en zei, dat alles goed ging. Beide mannen gleden van boord; hun taak was afgelopen. De gezagvoerder moest zich redden op een grooten reddingsgordel, hoorde dan nog de kogels van een machinegeweer, om zijn hoofd fluiten, kon een touw van een motor-boot grijpen, werd een eind meegesleurd en eindelijk opgenomen.

De granaten wierpen bovendien waterstralen op, hoog als geisers.

De Iphigenia stond onder kommando van luitenant Baillyard-Leake en volgde de Intrepid. De rook van dit schip hinderde de beweging, zoodat Baillyard in den blinde voer en op een Duitse sloep botste en, deze voortduwend, de geul in stuwde.

Maar een granaat vernielde de fluit en de ontsnappende stoom dreef den rook heen. Nu zag de bevelvoerder beter zijn weg, en onder de ontzettende beschieting, liet hij het schip op de Oostelijke zijde der geul loopen.

De bemanning redde zich op dezelfde motor-boot van de Intrepid, onder kommando van luitenant Deane. Deze geraakte buiten de haven, bereikte de Warwick, die de groote zijden vlag van den admiraal voerde, een geschenk van officieren. De mannen juichten de vlag toe en klommen aan boord. De Warwick, en de torpedojagers North Star, Phoebe hadden tot taak Duitse marinevaartuigen uit den weg te houden. De North Star verloor haar koers, werd dan plots belicht door de vuurpijlen, en zonk door granaten getroffen; de Phoebe redde bijna de gansche bemanning.

De Vindictive droeg honderden sporen werk was gedaan. Om de mannen aan boord terug te nemen, zou zij een signaal met de fluit geven, maar deze was weggeschoten.

De Daffodil schuifelde dan. De Britten hoorden het, maar wilden hun dooden en gewonden meenemen en zoo kropen ze terug van den muur, natuurlijk nog altijd onder hevige beschieting.

De Vindictive stak af. Zou ze ontsnappen?

De Duitse batterijen spuwden hun granaten, maar rook omhulde het schip, dat veilig weggeraakte.

De Iris volgde; een treffer richtte nog een bloedbad aan boord aan.

Die rookontwikkeling geschiedde naar het plan van kommandant Brock.

De Vindictive droeg honderden sporen van kogels en granaatscherven; maar veel aangrijpender was de aanblik der dooden en gewonden. Toen kapitein Carpenter rond ging, richtte de gekwetsten zich echter nog op en stervenden zelfs ook met hun laatste krachten en juichten hem toe. Luitenant Walker had den arm afgeschoten door een granaat; dit geschiedde reeds bij de landing en de mannen stormden toen over hem heen. De gezagvoerder zag hem liggen en trok hem weg en de zoo vreeselijk verminkte riep zijn matrozen nog toe: « Good luck, good luck! »

De gansche bemanning van een houwitser werd gedood en een tweede die haar verving, insgelijks; toch nam een derde greep het stuk over. In een hut zat een landrat, een vuurwerkmaker, ambtenaar van kapitein Brock, en die nooit op zee was geweest; nu gaf hij rustig seinen met lichtende pijlen om de blokkadeschepen, den vuurtoren en aldus hun koers te toonen. Op de Iris viel een granaat te midden van 56 matrozen, die op 't opperdek hun beurt voor de landing afwachtten; 49 werden er gedood en de overige gewond.

Een andere treffer kwam in de wachtkamer, die als lazaret diende, en bracht er 4 officieren en 26 manschappen om 't leven. Op de Iris had men 79 dooden en 105 gewonden. En zoo keerden verscheidene schepen met gevallen dapperen aan boord naar Oud-Engeland terug.

Ja, 't was een ontzettende nacht...

Op Zeebrugge woonden nog veel burgers. De meesten sloegen in wilde vlucht naar Lissewege of Dudzeele. Hier zaten tal van mannen, vrouwen en kinderen in een herberg op de dorpsplaats en allen luisterden ontzet naar het vreeselijk geweld, zooals ze 't nooit hadden gehoord, hoe dikwijls ze toch reeds in hun kelder hadden moeten schuilen.

Hier in dit gedeelte van het kust-, het Kerlingalland, zoo nauw met dat van den IJzer verbonden in oorsprong, geschiedenis, vorming, bewoners, waren de monumenten insgelijks met ondergang bedreigd. Achter Zeebrugge rees de hooge kloeke toren van Lissewege, aldus genoemd om het lisch, rond een putje,

waar men eens een Maria-beeld vond, gelijk de legende beweert. En achter Lissewege is de hoeve Ter Doest, met de beroemde schuur der oude abdij Thosan, dochter van de Duinen, abdij uit Coxyde. Deze abdij werd gesticht door monniken der Duinen. 't Was hier, dat Willem van Saraffingen als leekbroeder diende, en den 11en van Hooimaand 1302 vernam, hoe het te Kortrijk te doen was tusschen Vlamingen en Franschen. Wij weten hoe hij daarbij moest zijn en er dapper streed. Maar in de abdij teruggekeerd kreeg hij later twist met den overste, die mannen afdanken wilde en sloeg hem dood. Hij moest vluchten, verschanste zich in den toren van Lissewege, waar Jan Breydel en Pieter De Coninck hem ontzetten. Later ging Willem strijden tegen de Saracenen en nooit heeft men nog van hem gehoord.

De schuur waarin hij werkte, staat dus

Rozenhoedkaai te Brugge

nog te Lissewege, gebouwd in 1280 en 58 meter 50 lang, 23 meter 75 breed, 30 meter 75 hoog. De abdij zelf werd door hervormde boeren van Westkapelle en Ramskapelle in 1571 verwoest. In 1624 kwam Ter Doest weer aan de moeder-abdij, die echter ook vernield was, en welker monniken op de hoeve Bogaarde, bij Veurne, woonden, zooals we weten. In 1629 kwamen ze naar Brugge en verbouwden daar de oude refuge Ter Doest tot een nieuwe duinabdij. De laatste Duinenheere Rijkaart De Roover stierf in 1833 te Brugge. Ter Doest behoort nu aan 't bisdom Brugge.

Dudzeele ook is een oud dorp, dat reeds in de 9e eeuw bestond. De oude kerk was

in 1673 zoo vervallen, dat de kerkmeesters kloegen, hoe zij misse moesten hooren staande in water, wind, hagel en sneeuw. In 1687 bouwde men een nieuw bedehuis, dat in 1871 verlengd werd. Een ruïne van den vroegeren toren staat naast de kerk en draagt nog de klokken, welke te zwaar zijn voor zijn opvolger. Hij dient ook voor gevangenis, ofschoon de Duitschers deze te klein achtten, en de gemeenteschool inrichtten als kerk voor hen, die weigerden arbeid ten dienste van den vijand te doen.

Van 1583 tot 1596 lag het land hier tijdens de godsdienstberoerten woest; 't strekte zich immers tusschen Sluis en Oostende uit.

Dudzeele moet in de middeleeuwen grooter geweest zijn, want in 1266 maakt men er melding van een begijnhof.

Er waren veel lakenweverijen, zeer tot afgunst der Bruggelingen, die er in 1407 de getouwen vernielden. Och, de gansche kroniek dezer kust- en grensdorpen is er een van oorlog en heel zijn nasleep van rampen.

Even over Dudzeele, nader de Sluische vaart, verheft Oostkerke zijn zwaren toren. Vlaanderen is een land van taale overleveringen en zoo dient men hier een koning van Schotland, Guthago, die zijn rijk verliet, om in de duinen van Knokke kluizenaar te worden. Daar stierf hij en men begrooft hem aan de Westzijde van 't kerkhof, waar later de toren verrees. Zijn relikwieën werden in een rijf verzameld (1159) en in den kerkmuur geplaatst, waar men ze door ijzeren tralies kan zien.

Oostkerke bezat ook een fraai, oud kasteeltje, maar de Duitschers gebruikten het nu... als oefenplaats voor het leeren werpen van handgranaten en verkeerden het aldus natuurlijk in een ruïne.

De toren van Oostkerke was weleer een lichtbaken voor de zeevaarders op de golf, het Zwin.

Dat was de bloeitijd, toen lag hier het welvarend schippers- en handelsstedeke Munnikenreede, welke plaats alleen nog aangewezen wordt door een paal in een weide. En Hoeke, nu een nederig kerkje met een paar huizen en hoeven, bezat dan zelfs een hospitaal voor schipbreukelingen! En Damme dan...

Monumenten nog genoeg, en, waarlijk als de kanonnen bulderden, gelijk nu in

den nacht van 22 op 23 April, vroeg men zich af, of ook dat alles verdwijnen moest.

De bewoners van Zeebrugge waren reeds dikwijls naar Lissewege, Ramskapellebrug en Dudzeelle gevlucht voor 't geweld der beschieting. Zelfs de Duitse vice-admiraal, die over Zeebrugge het bevel voerde, ging te Dudzeele overnachten, om het gevaar der raids te ontwijken.

Op den storm volgde dus stilte. De bevolking keerde terug. Eenige dagen later kwam de keizer naar Zeebrugge. Men seimde 't nieuws van dit bezoek rond en beweerde, dat de Britsche plannen mislukt waren. 't Werd weer de veel onschuldiger strijd der kommuniqé's.

En was Zeebrugge nu geblokkeerd? Niet geheel. Nog konden duikbooten heen en weer sluipen, doch veel moeilijker, en vooral bij ongunstig weer waren de hindernissen groot. Aan opruiming der gezonken schepen viel vooreerst niet te denken. Deze waren met beton gevuld en bij elkem vloed geraakten ze vaster in 't slijk.

Deze raid was bovendien het begin van een nieuwe worsteling tegen de duikbootbasis. Dag en nacht zou vliegeska-

der na vliegeskader verschijnen en bommen strooien, niet alleen op Zeebrugge, doch ook op de barakken langs het kanaal ten op de werkplaatsen te Brugge. 't Was ook hier een afschuwelijke Lente geworden. Elkem nacht werden de bewoners van Zeeuwsch-Vlaanderen zelf, gewiekt door de slagen en het gerommel, en eens vielen ook bommen over de grens, midden in 't oud stedelike Sluis. Drie huizen werden vernield, maar men had gelukkig geen menschenlevens te betreuren, hoe toevallig sommige inwoners aan den dood ontsnaptten.

De projectielen kwamen 's nachts terecht in de Kappellestraat, de voornaamste van 't stadje, bij bakker Versluis en aan de Beestenmarkt en Nieuwstraat. (twee woningen).

Dan weer sloegen bommen of 't Duitseh afweergeschut, ergens rond Sint-Anne in, en van verder uit Holland kwamen nu veel lieden herwaarts, om iets van den oorlog te zien... En och, wat was het! De ouders en kinderen te Brugge weten anders te spreken over die verschrikkelijke nachten.

Zoo hadden de Britten nu een ongema-digen oorlog aan de duikbooten verklaard.